

OD EUREKY K AUDITŮM REÁLNÉ PŘÍSTUPNOSTI WEBŮ 10 LET PROJEKTU BLIND FRIENDLY WEB

RNDr. Hana Bubeníčková

TyfloCentrum Brno, o.p.s., Chaloupkova 7, 612 00 Brno, info@centrumpronevidome.cz

***Anotace:** Příspěvek mapuje desetileté období realizace projektu Blind Friendly Web a desetileté období úsilí o zvýšení přístupnosti webů českého internetu. Připomíná začátky projektu a objasňuje důvod jeho vzniku, mapuje nástroje, které projekt používal, až k dnešnímu stavu, shrnuje aktivity a úspěchy projektu, v závěru nastiňuje další vývoj v této oblasti.*

1. Úvod

Spektrum uživatelů internetu je velmi různorodé. K přístupu na internet používají nejen počítače různé kvality, ale i jiná zařízení, různé programy, uživatelé nemají stejné schopnosti a dovednosti v práci s internetem. Někteří uživatelé mají vlivem zdravotního omezení ztížený přístup jak k práci se samotným počítačem, tak s internetem. Jedná se především o uživatele se zrakovým postižením, ale také o uživatele, kteří používají jiný způsob komunikace (sluchově postižení), mají zhoršenou motoriku horních končetin nebo trpí poruchami učení a soustředění. Některé skupiny těchto uživatelů (se zrakovým postižením, se zhoršenou motorikou horních končetin) mají k dispozici různé pomocné (asistivní) technologie, které jim práci s webem umožní. Aby tyto technologie fungovaly, je třeba, aby byly webové stránky vytvořeny podle pravidel a zásad přístupného webu.

2. Jak to všechno začalo

V České republice se o přístupnosti začalo mluvit poprvé v roce 1999 ve **Sjednocené organizaci nevidomých a slabozrakých** (SONS), která v té době již několik let úspěšně realizovala řadu projektů¹ zpřístupňování informačních a komunikačních technologií uživatelům se zrakovým postižením. Hlavním cílem těchto projektů je přispět k odstraňování informačních a komunikačních bariér a zvýšit soběstačnost lidí se zrakovým handicapem při práci s informacemi. Nevidomí lidé měli v té době již za sebou éru využívání technologie BBS², dočkali se zpřístupnění operačního systému Windows (1995) a z internetových služeb si nejprve osvojili elektronickou poštu. Po roce 1999³ se i nevidomí uživatelé začali zajímat o webové stránky různých firem, institucí, organizací i soukromých osob a iniciativ nebo webové stránky nabízející nejrůznější informace obecného charakteru (tel. seznam, jízdní řády, kulturní programy, nabídky práce, otevírací hodiny, kontakty a další informace). Koncem roku 1999 se na webových stránkách www.brailnet.cz⁴, které provozuje SONS, objevuje první desatero tvorby přístupných webových stránek.

Projekt **Blind Friendly Web** (www.blindfriendly.cz) vznikl v roce 2000 jako jeden z výstupů kurzů obsluhy výpočetní techniky pro zrakově postižené. Zjistili jsme, že spousta webových stránek je pro uživatele se zrakovým postižením velmi nepřístupná a tudíž nepoužitelná. Situaci jsme analyzovali a hledali důvody, proč tomu tak je. Aby bylo možné uživatele se zrakovým postižením v používání webu školit za pomoci asistivní technologie a ti pak mohli webové stránky používat, bylo třeba s tímto stavem něco udělat.

¹ realizované projekty: Odborně technické poradenství při výběru kompenzačních pomůcek na bázi výpočetní techniky, Výuka obsluhy kompenzačních pomůcek na bázi osobních počítačů prostřednictvím asistivních technologií pro uživatele se zrakovým postižením, Digitalizace tištěných dokumentů a Knihovna digitalizovaných dokumentů, Navigační centrum.

² nevidomí uživatelé od roku 1990 používali první speciální zařízení na bázi výpočetní techniky **Eureku A4 s brailskou klávesnicí a hlasovým výstupem**, součástí této pomůcky byl např. textový editor a také překladač programovacího jazyka Basic nebo modem, který umožňoval připojení počítači prostřednictvím technologie BBS (bulletin board system). **Tuto pomůcku můžete vidět už jen v muzeu.** Pomůcka však sehrála klíčovou roli v rozšíření povědomí o možnostech výpočetní techniky mezi nevidomými uživateli v tehdejší Československu.

³ v roce 1999 na trh přichází VOLNÝ, který jako první poskytovatel v zemi nabízí pod značkou VOLNÝ dial-up připojení k internetu zcela zdarma.

⁴ nejstarší doména neziskové organizace, sdružující handicapované uživatele u nás, byla založena 30.9.1996.

3. Nástroje projektu Blind Friendly Web

Vytvořit webové stránky lze mnoha způsoby. Při tvorbě webových stránek lze použít takové postupy, které mohou přístupnosti výrazně pomoci. Tvůrcům webů tedy bylo nutné dát do ruky metodu, která by jim pomohla

- a) seznámit se s těmito vhodnými postupy, vedoucími k tvorbě přístupného webu,
- b) ověřit úroveň dosažené přístupnosti v jednotlivých částech webu.

V rámci projektu proto vznikla **Metodika tvorby přístupných webových stránek pro uživatele s těžkým postižením zraku**, která popisovala, jak webové stránky tvořit „přístupně“, aniž by se tvůrce webu musel do hloubky zajímat o to, na jakém principu asistivní technologie umožňující práci s PC i internetem pracují.

I naše metodika procházela vývojem, podobně jako nástroje pro tvorbu webu, asistivní technologie i způsob používání internetu jako takového. Jako základ byla použita norma **WCAG** konsorcia W3C. Metodika Blind Friendly Web byla prvním uceleným materiálem v češtině, který se věnoval problematice přístupnosti a nabízel její řešení. Kromě metodiky projekt nabízí další služby:

- **testování** konkrétních webů na zakázku,
- **školení** tvorby přístupných webových stránek.

V první etapě projektu jsme také zveřejňovali seznamy přístupných webových stránek. Vytvořená webová stránka není něco dlouhodobě trvalého, neustále se proměňuje, má určitý cyklus obměny. Nebylo tedy reálné udržovat tento seznam. Daleko účinnější se jevílo nabídnout

- **diskusi** na dané téma s uživateli formou e-mailové konference (bfw@konference.brailnet.cz), úskalím mohou být názory neproškolených zájemců o diskusi z řad cílové skupiny, kteří nemají potřebné znalosti,
- **internetový blog** POSLEPU Radka Pavlíčka, který seznamuje zájemce o tuto problematiku (www.poslepu.cz), výhodou mohou být informace i z příbuzných oblastí, zejména z oblasti asistivních technologií.

3.1 Nástrojem hodnocení jsou testy přístupnosti

Testování webových stránek na přístupnost také prošlo určitým vývojem. První testy byly založeny na **výpočtu míry přístupnosti v procentech** v závislosti na stanovené prioritě jednotlivých zásad. 100% přístupných webů bylo velmi málo, za výborný výsledek se považovala více než 80% přístupnost.

Obrat v hodnocení přístupnosti přišel s vydáním nové verze metodiky v roce 2003. Výsledkem testování již nebylo jediné číslo, určující míru přístupnosti, ale **zařazení webu podle splnění všech kritérií dané úrovně přístupnosti**. Weby se tak mohly dostat do těchto stavů přístupnosti:

- web byl prohlášen za **nepřístupný**, protože porušoval alespoň jedno z pravidel s nejvyšší prioritou,
- web splňoval **základní úroveň přístupnosti** (splňoval všechna pravidla s nejvyšší prioritou nutná pro přístup)
- web splňoval **střední úroveň přístupnosti** (splňoval všechna pravidla s nejvyšší prioritou a také všechna pravidla se střední prioritou, zlepšující orientaci na webu)
- web splňoval **nejvyšší úroveň přístupnosti** (splňoval kromě pravidel s nejvyšší a střední prioritou také pravidla s nejnižší prioritou zlepšující přístupnost webu)

Je pochopitelné, že ani procentní vyjádření přístupnosti, ani „škátlkování“ webů do několika úrovní přístupnosti nemohlo postihnout všechny aspekty přístupnosti, a proto v současné době provádíme tzv. **audity reálné přístupnosti**. Ty jsou **kombinací testu podle zvolené metodiky a uživatelského testu**, který provádí samotní proškolení handicapovaní testéři. Uživatelské testy obsahují i prvky použitelnosti. Při rozsáhlosti dnešních webů zadavatel auditu obvykle navrhne vzorek testovaných stránek tak, aby odpovídal celému spektru možností, které web obsahuje. Výsledkem auditu je **podrobná zpráva, která informuje zadavatele o konkrétních zjištěných nedostacích a obsahuje i návrhy možných řešení**. Jen v celkovém slovním zhodnocení se zadavatel dozví, zda se jedná o drobné a snadno odstranitelné závady, nebo se jedná o závažné porušení přístupnosti.

Na tento způsob testování jsme přešli na základě průzkumu, který provedla britská organizace Disability Rights Commission. V němž se zjistilo, že **není dobré se při testování spolehnout pouze na test dle některé z metodik přístupnosti, ale že je velmi vhodné testování stránek dle těchto metodik doplnit i testem provedeným handicapovanými uživateli**. Oni jsou těmi znevýhodněnými uživateli, pro které se přístupné stránky vytvářejí, a mohou tedy nejlépe a hlavně prakticky posoudit, zda stránka je či není přístupná. Avšak jen uživatelský test nestačí. Některé nedostatky v přístupnosti sám handicapovaný uživatel neodhalí. Je potřebné jej provádět v součinnosti s vidícími odborníky, kteří sestaví otázky pro uživatelský test daného webu a ověří případnou nepřístupnost zvolené části webové prezentace. Pro naše uživatelské testování jsou vybíráni uživatelé s různým stupněm zrakového postižení, kteří jsou aktivními uživateli internetu a prošli zaškolením.

4. Aktivity a význam projektu Blind Friendly Web

Význam projektu Blind Friendly Web spočívá především v přesahu původní cílové skupiny. I běžní uživatelé mohou ocenit kvality přístupného webu. Přístupný web je totiž přehlednější, logicky strukturován a mnohem lépe použitelný i pro ně.

Projekt celkově přispěl k rozvoji českého internetu, inicioval a urychlil proces tvorby legislativních opatření, které by Českou republiku v rámci Evropské unie stejně neminuly.

Od samotného začátku bylo snahou projekt cíleně propagovat. Velmi vhodnou příležitostí se stala konference **Internet ve státní správě a samosprávě**, které se účastníme letos po desáté (od roku 2001). Již od roku 2002 testujeme přístupnost soutěžních webů finálového kola soutěže **Zlatý erb** a nominujeme nejlepší z nich na Zvláštní cenu ministra vnitra za nejlepší bezbariérový web. O rok později (2003) jsem začali testovat přístupnost v soutěži **Biblioweb** a od roku 2005 navrhuje nejlepší z nich na ocenění Blind Friendly Web.

Od roku 2003 se také aktivně účastníme konferencí **INSPO**.

Poradna pro bezbariérový web byla součástí prezentačních stánků na veletrhu Invox v letech 2001 – 2007. Několikrát jsme projekt prezentovali i v rámci veletrhů Mefa - Rehaprotex. V současné době hledáme nové možnosti prezentace na konferencích vhodného zaměření, např. WebCamp, WebExpo. Potřebujeme cíleně oslovovat především firmy, které se tvorbou webů profesně zabývají.

rok účasti na ISSS	Zvláštní cena ministra vnitra (Zlatý erb)	ocenění Blind Friedly Web (Biblioweb)
2001	- - -	- - -
2002	www.orlicko.cz	- - -
2003	www.bludov.cz	- - -
2004	www.stadlec.info	- - -
2005	www.mestobustehrad.cz	www.knihovna.blansko.cz
2006	www.jiretinpb.cz	www.kmp.plzen-city.cz
2007	www.kondrac.cz	www.knihovna-uo.cz
2008	www.trebihost.cz	www.knihovna-litvinov.cz
2009	www.oupetrovice.cz	www.kondrac.cz/knihovna
2010	? :-)	? :-)

Tabulka 1. nejlepší bezbariérové weby soutěží Zlatý erb a Biblioweb

Další milníky projektu Blind Friendly Web:

- 15.6.2001 – vzniká portál **www.blindfriendly.cz**
- Článek s názvem „*Jsou internetové stránky vašeho úřadu přístupné nevidomým občanům?*“ s přílohou Projekt Blind Friendly Web zveřejněný v týdeníku Veřejná správa číslo 11 ze 14.3.2002 se v 9. ročníku soutěže **Ceny Vládního výboru pro zdravotně postižené** každoročně vyhlašované k mezinárodnímu dni zdravotně postižených (3. prosinec), v kategorii písemných děl veřejně publikovaných získal **1. cenu**
- 29.2.2004 – první rozsáhlý web s potřebnými informacemi se podařilo zpřístupnit pro samostatné použití nevidomými uživateli: jízdní řády (www.jizdnirady.cz/blind)
- 1.3.2004 – Projekt získal **zvláštní ocenění v soutěži IT projekt roku 2003**. Vyhlásovatel soutěže je Česká asociace manažerů úseků informačních technologií
- 28.7.2004 – zveřejněn dokument **Best practice - pravidla pro tvorbu přístupného webu**, které vydalo Ministerstvo informatiky ČR pro účely novely zákona č. 365/2000 Sb., o informačních systémech veřejné správy.⁵ Na přípravě tohoto dokumentu jsme se podíleli
- 22.2.2005 – Český statistický úřad (www.czso.cz) představil své nové webové stránky, které jsou z velké části přístupné nevidomým a slabozrakým uživatelům. Na testování jsme se podíleli
- **1.7.2006 – vstup strategického partnera do projektu – TyfloCentrum Brno, o.p.s.**
Společnost TyfloCentrum Brno začala sestavovat **tým testerů** a zaměstnala je, podílela se na projektu výzkumu a vývoje s názvem „**Přístupnost webových stránek orgánů státní správy**“

⁵ Usnesení vlády ČR ze dne 18. června 2003 č. 596, ke zprávě Plnění Národního plánu vyrovnávání příležitostí pro občany se zdravotním postižením v roce 2002, bylo bodem 5.2.d Ministerstvu informatiky uloženo připravit do zákona č. 365/2000 Sb. standard ISVS, který stanoví podmínky pro zveřejňování vybraných informací o veřejné správě způsobem umožňujícím dálkový přístup tak, aby byl ve shodě s pravidly WAI (Web Accessibility Initiative – Iniciativa pro bezbariérový web) s termínem do 31. 12. 2004.

- 21.9.2007 se Brně uskutečnil Odborný seminář k pravidlům přístupnosti, na kterém byly prezentovány výsledky výzkumného projektu Ministerstva informatiky Přístupnost webových stránek veřejné správy
- 7.2.2008 – vychází ve Sbírce zákonů **Vyhláška o přístupnosti** č. 64/2008⁶
- 11.12.2008 – vychází **finální verze metodiky WCAG 2.0** konsorcia W3C

Významnou součástí projektu Blind Friendly Web se stal blog POSLEPU Radka Pavlíčka (www.poslepu.cz)

- 24.11.2009 byl vyhlášen nejlepším blogem neziskové organizace roku 2009
- 4.12.2009 získal 3. cenu v kategorii děl uveřejněných na internetu soutěže Cena Vládního výboru pro zdravotně postižené občany za publicistické práce zaměřené na problematiku zdravotního postižení
- od ledna 2010 jsou stránky blogu POSLEPU archivovány Národní knihovnou ČR

5. Závěrem

Jedním z hlavních cílů projektu Blind Friendly Web bylo legislativní zakotvení povinnosti vytvářet přístupné weby. To se podařilo, byť se Vyhláška od našeho návrhu liší. Návrh na znění vyhlášky vzešel z projektu vědy a výzkumu „Přístupnost webových stránek orgánů státní správy“. S dodržováním Vyhlášky o přístupnosti si spousta veřejných institucí hlavu neláme, protože porušování Vyhlášky o přístupnosti není nijak sankcionováno. Naším krédem je však pozitivní přístup, tedy ukazovat cestu, přesvědčovat, že je správné a také v konečném důsledku výhodné brát přístupnost vážně a odpovědně.

Pozdější vydání finální verze metodiky WCAG 2.0 (než Vyhláška o přístupnosti) si vyžádá korekce této vyhlášky, neboť ČR se zavázala k dodržování této metodiky⁷. S nejnovějšími trendy ve vývoji nástrojů používaných na internetu nás čeká další práce. Přístupné musí být také interaktivní webové aplikace (internetové bankovníctví, datové schránky a další služby), textové dokumenty, které nepřestanou být základním prvkem záznamu a přenosu informace, i komunikační prostředky používané prostřednictvím internetu.

Literatura

- [1] Pavlíček R., Bubeníčková H.: www.blindfriendly.cz, Brno, 2001 - 2010.
- [2] Kolektiv autorů: Přístupnost webových stránek orgánů státní správy, 2007, Brno, ČR.
- [3] Kolektiv autorů: Best practice – pravidla pro tvorbu přístupného webu, 28.7.2004, Praha, ČR.
- [4] Bubeníčková H.: E-komunikace nevidomého občana s veřejnou správou, str. 80-82, 24.-25.3.2003, Hradec Králové, ČR.
- [5] Bubeníčková H., Pavlíček R.: Internet bez bariér. Internet ve státní správě a samosprávě, str. 76-79, 29.-30.3.2004, Hradec Králové, ČR.
- [6] Pavlíček R., Bubeníčková H.: Přístupnost jako jeden z aspektů kvalitního webu. Internet ve státní správě a samosprávě, str. 180-183, 4.-5.4.2005, Hradec Králové, ČR.
- [7] Bubeníčková H., Pavlíček R.: Jak probíhá testování přístupnosti webových stránek. Internet ve státní správě a samosprávě, str. 77-80, 3.-4.4.2006, Hradec Králové, ČR.
- [8] Bubeníčková H., Pavlíček R.: I zdravotně postižení mají právo využívat elektronické služby veřejné správy. Internet ve státní správě a samosprávě, str. 64-72, 2.-3.4.2007, Hradec Králové, ČR.
- [9] Bubeníčková H., Pavlíček R.: Vyhláška o přístupnosti webových stránek veřejné správy. Internet ve státní správě a samosprávě, str. 79-83, 7.-8.4.2008, Hradec Králové, ČR.
- [10] Pavlíček R.: WCAG 2.0 – nový pohled na přístupnost. Internet ve státní správě a samosprávě, str. 213-215, 6.-7.4.2009, Hradec Králové, ČR.
- [11] Bubeníčková H., Pavlíček R.: Evropa bez bariér je také o přístupnosti informací pro handicapované zveřejněných na webu. Internet ve státní správě a samosprávě, str. 71-73, 6.-7.4.2009, Hradec Králové, ČR.

⁶ www.blindfriendly.cz/vyhlaska-o-pristupnosti - V roce 2006 byl Poslaneckou sněmovnou novelizován Zákon č. 365/2000 Sb. o informačních systémech veřejné správy, který v § 5 odst. 2f ukládá povinnost orgánům veřejné správy mít své webové stránky, kde zveřejňují informace související s výkonem veřejné správy, přístupné pro uživatele s těžkým zdravotním postižením.

⁷ 11.6.2006 ČR přistupuje k deklaraci, zavazující členské státy EU k vytváření veřejných webových stránek v souladu s dokumentem Web Content Accessibility Guidelines, vypracovaným organizací W3C – WAI.